

Mindent egybevetve megállapíthatjuk, hogy Bánkúti Imre forrásfeltáró munkájának eddigi legimpozánsabb irategyüttese látott most napvilágot. S ezzel Borsod-Abaúj-Zemplén megye méltóképpen „rukkolt elő” a Rákóczi-szabadságharc évfordulójára. A felrótt hiányosságok sem érintik a kötetek óriási hely-

történeti értékét, legfeljebb azok nehézkes használata miatt sajnálkozhatunk. Megkockáztatom: talán még most sincs késő egy önálló füzetben a négy kötet (hibaigazítóval kiegészített) egységes személy- és helynévmutatóját összeállítani.

Mészáros Kálmán

BENCZE LÁSZLÓ

NAPÓLEON BÉCSI HADJÁRATA 1809

(*Hadtörténelmi Levéltári Kiadványok, Budapest, 2005., 288 o.*)

Új kötettel jelentkezett Bencze László, a Habsburg Birodalom „hosszú XIX. századi” történetével, elsősorban háborúival foglalkozó történész. A Napóleon 1809. évi, Ausztria elleni hadjáratával foglalkozó mű nemcsak a szorosabban vett hadieseményeket mutatja be, hanem széles tablót festve magát az egész XIX. század eleji korszakot, a diplomáciai manőverektől az egyszerű átlagpolgárok életéig.

A szerző az első, „A császárok” címet viselő fejezetben a század elejétől 1805-ig mutatja be az eseményeket. Kötetét a két ellenséges állam uralkodóinak, II. (majd osztrák császárként I.) Ferenc és I. Napóleon habitusának bemutatásával indítja. Érzékletesen írja le mind a döntésektől irtózó, magát tehetségtelen talpnyalókkal körülvevő Ferenc, és a magát, (valamint családját) a szegénységből kiemelő, a forradalom katonájából császárrá váló, zseniális és könyörtelen Napóleon életét 1802-ig. „Az alku” címet viselő alfejezet a francia és a vele ellenséges angol és osztrák diplomácia manővereit tekinti át az „északi kolosszus,” Oroszország megnyerésére az orosz-osztrák szövetség megkötéséig, „A harmadik koalíció” című pedig az egyik későbbi főszereplő, az osztrák Károly főherceg küzdelmét tárgyalja a birodalom és a hadsereg megújításáért, majd az általa ellenzett háborúra való felkészülést. „Az Ulm és Austerlitz” című rész az 1805. évi háború eseményeit foglalja össze, és megmutatja, hogyan nőtt a Napóleon vezette francia hadsereg a szövetségesek fölé, ami azok katasztrofális veresé-

géhez és jelentős osztrák területi veszteségekhez vezetett.

„A háború előzményei” címet viselő fejezet az 1805 és 1808 közötti eseményeket tekintti át. Első része a későbbi kancellár, Metternich pályafutásának kezdetét ismerteti, hogy miképpen vált a kezdetben léha életet élő fiatalember a francia császár esküdt ellenségévé. A szerző rámutat arra, hogy az akkor párizsi követként tevékenykedő diplomata, bár észlelte Franciaország növekvő kimerültségét és a francia császár mértékvesztését, alábecsülte a mozgósítható francia és szövetséges csapatok számát, és téves jelentésével hozzájárult az újabb háború kitöréséhez. A következő rész azoknak az eseményeknek a leírását tartalmazza, amelyek a franciák ibériai hadjárataihoz, majd a spanyol népfelkeléshez és a francia hadsereg első komoly veszteségeihez vezettek. Az e tematikus egységet záró rész a forradalmi, majd a napóleoni háborúkban kialakuló új hadviselési módszerekkel foglalkozik, illetve az azokhoz igazodó, Károly főherceg irányította katonai reformokkal, amelyek annak ellenére is ütőképesebbé tették a cs. kir. hadsereget, hogy a főherceg által ellenzett újabb háború kitöréséig nem sikerült befejezni azokat.

E felvezetés után esik szó magáról a hadszíntérről, amelynek a részletes katonaföldrajzi elemzése nem nélkülözi az érdekes kultúr-történeti kitekintéseket.

„A kezdeményezésért folytatott harc” című fejezet a Duna menti hadjárat eseményeit

foglalja össze az 1809-es év eleji felkészüléstől a hadjárat első szakaszát lezáró csatákig. Először az osztrák és a francia felkészülést, illetve a különböző hadművelti elképzeléseket ismerteti, kiemelve, hogy a bécsi udvar hibás információi és döntései mennyire megnehezítették a főparancsnoksággal megbízott Károly főherceg tevékenységét. Ezután az osztrák offenzíva kezdetét mutatja be: hogyan vesztette el lassú menetével kezdeti erőfölényét az osztrák hadsereg a gyorsan reagáló franciákkal szemben. Végül a francia hadsereget kezdetben irányító Berthier vezérkari főnök hibáiról esik szó, amiket azonban a cs. kir. felderítés nem fedett fel, így a megérkező Napóleon kijavíthatta beosztottja tévedéseit.

A „Regensburg” című fejezet foglalkozik a hadjárat első szakaszát lezáró, a fenti várostól délre, 1809. április 18–23. között megvívott csatákkal, amelyek a mozgékonyabb, és jobban vezetett francia erők győzelmeit hozták, noha a részben megújult osztrák hadsereg, azonban szívós harcainak köszönhetően, elkerülte a teljes vereséget. A szerző ezután ismerteti Napóleon Duna menti előretörését Bécs felé és a város elesét, kiemelve a Duna jobb partján harcoló cs. kir. erőket vezető Hiller tábornok tevékenységét, aki végül is megakadályozta, hogy a francia csapatok Károly főherceg megérkezése előtt átkeljenek az északi partra.

A következő fejezet az itáliai mellékhadszíntérrel összefüggő eseményekkel foglalkozik. Bemutatja az osztrák reguláris erők által is támogatott tiroli népfelkelés sikeres harcait, ezután János főherceg kezdetben sikeres, majd katasztrofális, Magyarorszáig tartó visszavonulássá változó itáliai hadjáratát.

„A megszállás” címet viselő fejezet a rövid hadművelti szünetben mindkét oldalon felmerült, a háború folytatását célzó elképzeléseket, illetve a francia berendezkedést ismerteti, a megszállt területeken.

„Az első döntő csata” című fejezetből megismerhetjük Károly főherceg visszavonulását Bécshez, valamint Hiller tábornok tevékenységét. Bemutatja a két fél elképzeléseit a folytatásra, s megtudhatjuk, miért Napóleon oldotta fel a pathelyzetet. Kiderül, hogyan tudta megtéveszteni ellenfelét a főherceg, és miért nem tudott a szerző által plasztikusan ábrázolt asperni csatában teljes vereséget mérni túlerejével a császárra.

A következő fejezet a csata utáni helyzetet tárgyalja, illetve kísérlet történik a vesztesé-

gek pontosítására. Bemutatja a két hadvezér intézkedéseit és azt is, hogy miért csak Napóleonnak sikerült jelentős számú erősítést magához vonnia. Itt számol be a szerző a magyarországi hadieseményekről, a győri csatáról. Súlyosan elmarasztalja János főherceget önféjűségéért, amiért nem csatlakozott testvére csapataihoz.

Az utolsó fejezet a döntő, wagrami csatáról szól. A szerző részletesen elemzi a két fél előkészületeit, a műszaki munkálatokat, kiemelve Bertrand tábornok és a francia műszakiak kitűnő teljesítményét, és hogy miért maradt magára Károly főherceg a döntés előtt. Ezt követi a csata részletes leírása, melyből megtudhatjuk, hogyan tudott ezúttal szinte zökkenőmentesen átkelni a Dunán a francia hadsereg, hogyan került két nap alatt kétszer is a vereség szélére a létszámhátránya ellenére szívósan harcoló cs. kir. hadsereggel szemben, valamint hogy miként fordította a maga javára a küzdelmet Napóleon. A szerző végül bemutatja a csata utáni helyzetet, tisztázza a két fél veszteségeit, és leírja az eseményeket a znaimi fegyverszünetig. A kötetet Károly főherceg lemondatása és a bécsi béke következményeinek ismertetése zárja.

Bencze László e művel tagadhatatlanul élvezetes, jó stílusú, az eseményeket szinte teljes egészükben bemutató munkával örvendeztette meg az olvasókat, bár a magyarországi hadműveleteket lehetett volna bővebben ismertetni, illetve a galíciai események is megérdemelték volna egy – rövidebb – összefoglalót. A hadieseményeken túl a visszaemlékezések segítségével a történetek mögött álló személyeket is bemutatja, a főszereplőktől az egyszerű közemberekig, és széles körű ismeretei révén az egész korszakot élővé tudja varázsolni.

A kötetnek azonban, sajnos, vannak hiányosságai és hibái is. A felhasznált könyvészeti forrásokon végigtekintve azonnal feltűnik, hogy egy kivételével a XIX. század végén, illetve a XX. század elején íródtak. Azóta jelentősen bővült a napóleoni háborúkra vonatkozó irodalom, és jó néhány esemény átértékelődött. Például az újabb feldolgozások szerint, ellentétben azzal, amit a szerző állít, Bagration herceg Austerlitznél, elveszítve gyalogságának felét és lovasságának egyötödét, a csatátér többi részén történetektől teljesen függetlenül szenvedett vereséget Lannes marsalltól.

A két fél veszteségeiről szólva a szerző 35 000 főre teszi a szövetséges, és kb. 10 000

főre a francia halottak, sebesültek és foglyok számát, ezzel ellentétben újabban általában 25–27 000 főre becsülik a orosz–osztrák, míg 8–9000 főre a francia veszteséget. Az is újabb ismeret, hogy 1806-ban Auerstädtnél Davout marsall a porosz főserég túlerejével szemben aratott győzelmet, s így, ellentétben azzal, amit a szerző állít, császárnál is nagyobb szerepet játszott a porosz hadsereg szétverésében.

A mű a cs. kir. csapatok harcainál kiemeli a magyarországi sorozású gyalog- és lovasezredek teljesítményét. Ez érthető, azonban az alakulatok említésénél alig fordulnak elő a hadrendi számok, helyette inkább a sorozási területekről vannak elnevezve. Ez, mivel az ezredek toborzási körzete több megyére is kiterjedt, megnehezíti azonosításukat, sőt keveredést is eredményez, például János főherceg itáliai hadjáratáról szólva brassói, trencsényi, zalai, és kanizsai huszárokról tesz említést. A déli osztrák hadsereghez a 2., az 5. és a 9. huszárezred volt beosztva, így felmerül a kérdés, hogyan rendelhet a szerző három alakulathoz négy megnevezést? Többször ír a székely huszárokról is: brassói székely huszárok, székely huszárok, karánsebesi székely huszárok, székely huszárezred. A „székely” elnevezést a korban egyetlen huszárezred, a 11. székely határőr huszárezred viselte, az pedig a Galíciában, a Varsói Nagyhercegség lengyel csapataival harcoló 7. hadtest állományába tartozott. Így nem lehetett sem a főhadszíntéren, sem Itáliában. A brassói székely huszárokról szólva valószínűleg a 2., erdélyi kiegészítésű huszárezredre gondol a szerző. Mivel azonban a fenti ezred a korban a 31. és az 51. gyalogezred toborzási területéről kapta kiegészítését, ami pedig aligha terjedt ki a Székelyföldre (hiszen onnan elsősorban a 14. és a 15. határőr gyalogezred, illetve a 11. huszárezred kapta a kiegészítését), bár előfordulhattak benne székely származású katonák, nem indokolható „székely” megnevezése. Ami a karánsebesi székely huszárokat illeti: Karánsebes a Bánságban található, és nem tartozott Erdélyhez, még kevésbé a Székelyföldre. És vannak még vitatható elnevezések: 7. „kecskeméti” huszárezred (toborzási központ: Pécs), 31. „háromszéki” ezred (toborzási központ: Nagyszében), stb.

Előfordulnak tárgyi tévedések is: Moreau tábornok I. Sándor cár katonai tanácsadója

volt, és nem vezényelhetett orosz csapatokat Lipcsénél 1813. október 16–18-án, mivel már előbb, az augusztus 26–27-i drezdai csatában súlyosan megsebesült, és öt nap múlva bele is halt sérüléseibe. Murat marsall nem kergethette el a spanyol királyt 1808 májusában, mivel mind ő, mind a fia már korábban Napóleon fogságába került. 1808-ban egy cs. kir. gyalogezred szervezetében 3 sorászlóalj mellett nem egy-egy gránátos és depo zászlóalj (6-6 század) volt, hanem csak egy gránátos, illetve egy tartalék osztály (2-2 század). A wagrami csata előtt Napóleon lovassága aligha csak 8000 főt számlált, hiszen maga a szerző teszi csak a megérkező lovassági erősítések számát 12 000 főre és állapítja meg, hogy a francia hadsereg mindkét fegyvernemben főlénybe került. Vitatható „Az első döntő csata” fejezetcím is Aspern kapcsán, hiszen a hadjárat és a háború kimenetelét a wagrami csata döntötte el.

Tagadhatatlan, hogy a kultúrtörténeti adalékok roppant érdekesekek, de a korszakot jellemző történeteket túlmutató megjegyzések el lehetett volna hagyni. Ezzel kapcsolatosan az sem igazán érthető, miért került be a kötetbe a 193. oldalon a Nibelungenlied első sorait bemutató kép?

Szólni kell a térképekről is. A kötetben elég sok, hadszíntereket bemutató térkép található, azonban gyakran nem a megfelelő szövegrész közelében. Például Toulon ostromáról a 14–15. oldalon ír a szerző, míg a vonatkozó térkép a 70. oldalra került, illetve a spanyol háborúról a 66–70. oldalon esik szó, a Katalóniát ábrázoló térkép ellenben a 20. oldalon van. Magukat a hadműveleteket és a csatákat mindössze két térkép ábrázolja, az események jobb megértése szempontjából jobb lett volna többet felhasználni.

Végül akadnak nyomdahibák is: a 107. oldalon a fejezetcím szövege az oldalon szereplő térkép aláírásával egy sorban még egyszer előfordul, illetve a tartalomjegyzékben a „Bécs eleste” alfejezet fejezetcímnek megfelelő méretben áll.

Mindezek ellenére a recenzensnek az a véleménye, hogy a kötet, hibái ellenére, olyan tudományos jellegű ismeretterjesztő munka, amit nem csak a korszak iránt érdeklődő olvasó, hanem a szakember is haszonnal forgathat.

Kemény Krisztián